
I česká egyptologie má svoje zakladatele

Až do počátku šedesátých let minulého století nikoho nenapadlo, aby se podíval na československé muzejní, hradní a zámecké sbírky očima odborníka. Až Miroslav Verner přišel s nápadem napsat na toto téma diplomovou práci. Zpočátku si sice myslel, že to nebude složité téma, jenže realita ho doslova šokovala.

Především bylo překvapením, že se přede mnou nikdo egyptskými památkami u nás nezabýval. Do počátku šedesátých let se ani nevědělo, co se u nás kde ze staroegyptských památek nalézá," vzpomíná profesor Verner. Přestože je sarkofágů a rakví ze starého Egypta velké množství, mezi tisícovkami předmětů nejrůznějšího druhu by za vystavení stály jen desítky z nich. Je to náhodná, nesourodá sbírka mumii, nálezů z Abúsíru z doby, kdy se nálezy dělily, dar prof. Jaroslava Černého z vesnice Dér el-Medína a pak svým způsobem mimořádná kolekce kancléře Klementa knížete Metternicha na zámku Kynžvart. Kromě desítek drobností, jako jsou skarabeové, kusy látek, kanopy a amulety, jsou na zámku také dvě rakve s mumii poměrně významných osobností z období Nové říše a z Pozdní doby, které kancléři osobně věnoval egyptský místokrál Muhammad Ali roku 1825. Muhammad Ali, dnes označovaný jako největší vykradač egyptských památek v moderní době, původem albánský žoldák, sice neměl k pokladům starého Egypta žádný vztah, ale věděl moc dobře, že si jejich rozdáváním koupí mnohé evropské prominenty a získá politické spojence. Proto na radu francouzského generálního konzula v Káhiře poslal dvě mumie i na Kynžvart.

František Lexa – magický učelec

Za skutečného zakladatele české egyptologie je oprávněně považován až František Lexa. Středoškolský profesor matematiky a fyziky, autodidakt ve vědním oboru, který do té doby nebyl v Čechách zastoupen, později mezinárodně uznávaný vědec. Bez něj by pravděpodobně česká egyptologie nedosáhla postavení, které dnes po právu má.

Narodil se roku 1876 v rodině pardubického právníka. Gymnázium navštěvoval v Praze, kam se rodina v osmdesátých letech 19. století přestěhovala. Mezi jeho milované učitele patřil Alois Jirásek, který zde vyučoval dějepis a zeměpis. Dodnes je zachována jejich korespondence, kde se navzájem vyznávají z obdivu k dosaženým výsledkům na poli literárním a vědeckém. Později na Filozofické fakultě tehdejší Karlo-Ferdinandovy univerzity patřil mezi jeho profesory i T. G. Masaryk. I když František Lexa po ukončení vysokoškolských studií skutečně několik let působil jako středoškolský profesor, zájem o matematiku a fyziku brzy přerostl v nadšení pro filozofii a psychologii. A tehdy se snad zákonitou oklikou dostal k otázce původu a psychologie písma a odtud byl už krůček k potřebě poučit se o staroegyptském písmu. V roce 1905 se mu dostala do ruky mluvnice staré egyptštiny napsaná berlínským profesorem Adolfem Ermanem. Velmi brzy písmo i řeč ovládl tak, že mohl přeložit jednu kapitolu z Knihy mrtvých. Překlad se náhodou dostal do rukou významného profesora orientalistiky Rudolfa Dvořáka, který ve třicetiletém nadšenci odhalil ojedinělý talent a vymohl mu státní stipendium v Berlíně právě u Adolfa Ermana. Po roce v Berlíně se Lexa přesunul na několik měsíců do Štrasburku, kde začal studovat démotštinu, jedno z posledních vývojových stadií staré egyptštiny. A už tehdy dostal nápad napsat vlastní verzi její mluvnice.

Po návratu do Prahy se Lexa z existenčních důvodů znovu vrátil za katedru malostranského gymnázia. To už ale ve volných chvílích připravoval habilitační práci s názvem O poměru ducha, duše a těla u Egyptanů Staré říše. Jenže s jejím uveřejněním musel počkat až na konec první světové války. V souvislosti s novým geografickým a politickým uspořádáním Evropy a zájmem Československa o Přední východ dostala na Karlově univerzitě prostor i orientalistika a čerstvě habilitovaný František Lexa měl možnost bezplatně, jako soukromý docent, přednášet egyptologii. V letech před jmenováním mimořádným profesorem egyptologie, ale už s řádným platem, napsal několik knih, které se na knižním trhu staly doslova bestsellery. Do té doby byla srovnatelná díla dostupná jen v zemích s nepoměrně delší tradicí egyptologického bádání. Pravděpodobně i tyto knihy přispěly ke zřízení samostatného egyptologického semináře na

Univerzitě Karlově a Lexa byl jmenován řádným profesorem. A k tomu psal a vydával další a další odborné i populárně-naučné knihy. Postupně se chystal ke svému největšímu dílu, nejúplnějši mluvnici démotštiny.

Vedle vlastní vědecké práce dál přednášel. Podle svědectví pamětníků měl v sobě něco magického. Přitahoval zájemce o studium vývoje egyptského jazyka, staroegyptské vědy, matematiky, geometrie a astronomie. Logickým vyústěním jeho postupně narůstajícího mimořádného postavení na univerzitě bylo zvolení děkanem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ve školním roce 1934/1935.

Jaroslav Černý – znalec hieratiky a novoegyptštiny

Jaroslava Černého považoval František Lexa za svého nejnadanějšího studenta. Už když se Černý hlásil do jeho semináře, udivoval znalostmi staroegyptského písma a dějin Egypta. Vystudoval klasickou filologii a egyptologii, a protože nenašel odpovídající zaměstnání, nakonec vzal místo bankovního úředníka. Naštěstí po velmi krátké době Francouzský ústav orientální archeologie v Káhiře hledal spolupracovníky pro rozsáhlý výzkum sídliště staroegyptských řemeslníků v Dér el-Medíne. Černý se přihlásil do konkurzu a jak pro své znalosti, tak jistě i na Lexovo doporučení byl přijat. Postupně se vypracoval na největšího světového znalce hieratiky a novoegyptštiny.

Ve třicátých letech dvacátého století působil po Lexově boku jako neplacený soukromý docent egyptologie na Univerzitě Karlově. Těsně před začátkem druhé světové války znovu odjel do Egypta s francouzskou archeologickou expedicí. Ale v Káhiře ho zastihla zpráva o okupaci Československa. Důsledkem byl nechtěný exil. Nedalo se nic dělat, domů se mohl vrátit až po skončení války. Přestože byl následující dva roky v Praze ujišťován, že získá placené místo na Univerzitě Karlově, posléze mu dokonce bylo přislíbáno vedení druhé egyptologické katedry na univerzitě v Brně, nakonec pro něj v roce 1947 bylo jediným reálným řešením bezvýchodné situace přijmout pedagogické místo v Londýně a později v Oxfordu.

Prof. Jaroslav Černý až do své smrti v roce 1970 zůstal československým občanem a vedle mnoha zásadních doporučení při vzniku Československého egyptologického ústavu prokázal svůj vztah k vlasti i tím, že svoji egyptologickou knihovnu, ve své době považovanou za největší soukromou egyptologickou knihovnu na světě, odkázal pražskému egyptologickému ústavu.

Zbyněk Žába – vážená starožitnost

Třetí významná kapitola, bez níž by česká egyptologie postrádala historickou oporu, se jmenuje Zbyněk Žába. Už od studentských let vynikal jako mimořádný jazykový talent. Byl přijat ke studiu klasické filologie na Karlově univerzitě těsně před začátkem druhé světové války. Bohužel vzápětí následovalo uzavření českých vysokých škol, a i když se po válce ke studiu vrátil, změnil obor na egyptologii. Jeho pedagogy byli František Lexa a na krátký čas i Jaroslav Černý, který Žábu svými přednáškami o novoegyptštině a hieratice mimořádně ovlivnil.

Po ukončení vysokoškolských studií a obhajobě doktorské dizertační práce Žába několik let na Filozofické fakultě UK působil po boku Františka Lexy, když byl v polovině padesátých let na základě mezistátní dohody vyslán do Egypta, aby posílil výuku češtiny na Vysoké škole jazyků. Snad právě v Káhiře se zrodil nápad vybudovat Československý egyptologický ústav Univerzity Karlovy se sídlem nejen v Praze, ale i v Káhiře. Byla to v té době velmi odvážná myšlenka, ale protože nadchla i Františka Lexu, tehdy už akademika, nositele nejvyšších státních vyznamenání včetně Státní ceny (za mluvnici démotštiny), navíc člověka se širokými neformálními známostmi v politických kruzích, záměr se překvapivě rychle podařilo uskutečnit a ústav byl roku 1958 ustaven. František Lexa měl navíc i výborné kontakty v Egyptě, kde byl považován za jednu z jejich vážených starožitností (jak později vzpomněl Adolf Hoffmeister v knize Vyhledka s pyramid). (Redakčně upraveno)

Jan Boněk: Miroslav Verner – Můj život s Egyptem Kniha o legendě české egyptologie Miroslavu Vernerovi, jejímž autorem je zesnulý režisér a dokumentarista Jan Boněk, představuje příběh a zároveň dobrodružství, které se skrývá pod termínem „česká egyptologie a její postavení ve světě“. Součástí knihy je DVD, na němž profesor Miroslav Verner vystupuje jako průvodce po známých či nedávno objevených místech unikátních archeologických nálezů v Egyptě.